

Gróf Zrinyi Miklós.

Irodalomtörténeti monografiákban meglehetősen szegény irodalmunk, e téren csak azóta mutathat föl nagyobb eredményeket, mióta a Magyar Tudományos Akadémia *Szilágyi Sándor* kezdeményezésére megindította a Magyar Történelmi Életrajzok-at, ezt a szükséges és életrevaló irodalmi vállalatot. Eladdig a magyar történelem hivatott búvárlói nagyon is önerejükre kellett, hogy támaszkodjanak s mert munkálkodásuk eredményét, fáradozásaik megérett gyümölcsét — épen az anyagi és erkölcsi támogatás hiánya miatt — csak nagy nehezen adhatták át a nyilvánosságnak: kutató kedvük meglankadt, írói készségük meglassúdott Történetírásunkra, természetesen mérhetlen kár származott volna abból, — mert hiszen a szorosan vett történelmi és irodalomtörténeti folyóiratok nagyobb lélegzetű munkáknak már a tér szűk volta miatt nem adhattak helyet hasábjaikon — ha a Magyar Tudományos Akadémia idejekorán meg nem indítja ezeket a rendkívül szükséges füzeteket, melyek, bátran állíthatjuk: történetírásunk mesgyéjén, épen az elmondottaknál fogva is, határkövet jelölnek.

S a megindítás óta gyors egymásutánban jelentek meg e füzetekben a legkitünőbb magyar monografiák, a magyar tudományos irodalom igazi díszei. Az elbírált és a nagy nyilvánosságnak immáron egészen átadott művekről nem akarunk most szólni; azoknak helyét megállapította már a magyar kritika, most csupán a legutóbb befejezett nagyszabású irodalomtörténeti életrajzról: *dr. Széchy Károlynak: Zrinyi Miklósnak*, a költőnek és hadvezérnek életéről és munkásságáról írott nagybecsű tanulmányáról akarjuk elmondani véleményünket.

Kétszeresen nagy érdeklődéssel forgatjuk mi, ennek az *öt kötetes* nagy munkának tudományos igazságokban gazdag lapjait. Első sorban, mert a nagy mű minden egyes fejezete élénken bizonyítja, hogy itt egy mély, tudományos elme ítéleteken keresztül szűrt igazságairól van szó; történelmi igazságokról, melyek bennmaradtak a

kritika rostájában, a melyeknek valódiságához tehát szó sem férhet s mindezek az igazságok bokrétába kötve, megírva igazán szép választékos költői magyar nyelven. Másodsorban érdeklődéssel forgatjuk e lapokat azért is, mert a monografia írója, épen a mi egyetemünk egyik kiváló professora, kinek szeretetreméltó egyéniségét mindnyájan ismerjük s kinek nagy tudását, kiváló kvalitásait, a társadalmi érintkezésben megnyilvánuló egyéni kiválóságait és nagy szorgalmát mindnyájan becsüljük. Ez az érdeklődés tehát mindkét okból természetes; nem is szólván arról, hogy mennyire jutalmazó.

A XVII. század nagy magyar epikusával dr. *Széchy* Károly előtt igazán behatóan kevesen foglalkoztak. Kevesen méltatták az „Obsidio Szigetiana“ nagy éneklőjének úgy költői, mint vitézi érdemeit s azok is, a kik más irodalmi czélokat szolgáló munkáik egyes lapjain megemlékeztek a költő és hadvezér Zrinyi Miklósról, bizony igen gyakran a legnagyobb felületességgel jártak el a reá vonatkozó adatok mérlegelésében. Mert hiszen a századok folyamán, idők múlásával egy legendás hőssé lett Zrinyi Miklós, kihez két nép, a magyar és horvát hozzákötötte és költötte a maga meséit és mondáit, a kinek sem születéséről, sem életének nagy eseményeiről, sem haláláról nem voltak egybevigó, hiteles, írásokon alapuló, kritikai szemmel átvizsgált adataink és bizonyítékaink, mindaddig, míg *Széchy* Károly a maga nagy szorgalmával, fáradhatatlan kutatásaival és biztos ítéletével ki nem hüvelyezte, át nem vizsgálta, meg nem rostálta a felkutatott, felszínrehozott és sokszor egymásnak ellentmondó, nagyon is kétséges adalékokat. Egy fél élet fáradsága, nagy és nehéz munkássága kellett ahoz, hogy azt a rettenetes anyagot, a mely elrejtett foliansok és külföldi írók munkáinak lapjain Zrinyi Miklós-hoz tapad: egybegyűjtse, kiválogassa, kijavítsa s szerves egészsze összekösse *Széchy* Károly, a tudományos, munkás embereknek ez az igazi nagy példája. De a mű még ekkor sem volt kész: az ember, a nagy hadvezér, a nagy eposz és a többi Irodalmi termékek, az azok keletkezését megvilágító adatok már összehordva, kiválogatva előttünk állanak, de a munka legnehezebb része még csak most következhetett. Ezek csak adatok, a szorgalom eredményei: a feldolgozás, a művek bírálata, méltatása feltüntetése annak: milyen nagy és miért nagy a Zrinyi eposza: az összehasonlítás nagy

munkája még csak most következett. S a mit Széchy itt produkált, az a föltétlen elismerés szavát kell, hogy kiválsa minden irodalmi ember lelkéből. Az ítélet, a nagy esztetikai tudás fényességében ragyognak előttünk a műnek ezek a lapjai, a melyek igazán maradandó emlékei lesznek mindenha a *Széchy* Károly irodalmi munkásságának.

Ilyenformán jöhetett és jött is létre a *Zrinyi* Miklósról szóló nagy életrajz és kortörténet. Mert az is, a minthogy nem is lehet más . . . Mert hiszen egy nagy író életéről beszélve, okvetlenül meg kell ismernünk és ismertetnünk korát is, ha csak érthetetlenek nem akarunk maradni olvasóink előtt. A kor valóságos szerves összefüggésben van a maga írójával. Hatással van lelkületére, bármilyen irányban fejlődjék is az máskülönben, módosítja szokásait, erkölcsseit a szerint, a milyen az idő erkölcsi irányzata s a milyen körülményeket ver össze az illető kornak tengerén az idő kereke. Ez a gondolat vezette *Széchy* Károlyt is, a midőn a legnagyobb körültekintéssel, preczizitással írta le a Zrinyi-korszak minden egyes nagyobb eseményét. Vizsgálta, kutatta az események fonalát: hol húzódik át nagy epikusunk élete pályáján? S épen ezért sikerült különösen a *Széchy* monografiája. *Mert nem hagy említetlenül egy eseményt, egy történetet sem, mely Zrinyivel összefüggésben van. vagy a mely az ő irodalmi és államférfiai működésével valamelyes irányban hathatott.* De a gerincz, a vörös fonál mindenütt pontosan húzódik végig az egész nagy munkán; a kitérések, epizódok mint a falevél főágának jobbra-balra nyúló kiágazásai, mindig szerves összefüggésben maradnak a fővonallal, attól ha eltérnek is, erős szállal maradnak odakötözöttek az anya-vonalhoz s életműködésükkel annak erősítésére szolgálnak.

Mint említettem: Zrinyi Miklós életevel, műveivel, korának reá való hatásával *Széchy* előtt behatóbban kevesen foglalkoztak. Mint igen sok jelesünknek úgy Zrinyinek is *Toldy* Ferencz jelölte ki helyét irodalomtörténetünkben. Ő mutatott rá világosan és határozottan, hogy a „Szigetvári veszedelem“ egyike nemcsak a magyar, hanem a világirodalom legtudatosabban formált eposzainak. Utána *Salamon* Ferencz foglalkozott a Zrinyiekkel s mint monografiánk írója olyan szépen mondja: Zrinyi Miklós, a költő és hadvezér életrajza *Salamon* Ferenczről maradt reá örökül. *Salamon* ismételve foglalkozott gróf Zrinyi Miklóssal, „majd ifjúságáról, majd nagy

eposzáról adott egy-egy szép tanulmányt: de az életrajz megalkotásáról *Az első Zrinyiek* írója adatok hiányában lemondott így lettem — a Zrinyi életrajza. Ez volna agenézisa a *gróf Zrinyi Miklós* című munka keletkezésének. Annyi kétségtelen, hogy akár milyen módon lett is Széchy Károly életrajzává nagy epikusunknak, hallhatatlan érdemekkel dicső hadvezérünknek: a mit összehozott, írt és alkotott, az méltó büszkesége lehei neki is, — nekünk is.

A lehetetlenséggel volna határos e rövid ismertetés és méltatás keretében megismertetnünk olvasóinkkal azokat az adatokat sor szerint és szám szerint, a melyeknek napfényre jutása egyedül és kizárólag a Széchy érdeme. Ezeknek száma légio. Ismertetésünkre nézve nem is szükséges ezek felemlegetése, mint inkább konstatálása annak a ténynek, hogy hősünk születésére, életének legfontosabb eseményeire s halálának körülményeire nézve immáron biztos adatoknak a birtokában vagyunk s e munka elolvasása után, mint a reggeli pára: eloszlanak mindazok a téves föltevések, legendás mesék, melyek halála után koporsójához hozzá tapadtak. E munka eloszlatta a kétségeket és a tévedéseket. Minden adatát, állítását az igazság óramutatói: az oklevelek megczáfolhatatlan betűi kísérik.

A nagyszerű eposz keletkezésének és megírásának története is világos immár előttünk. Tudjuk, milyen körülmények hatása alatt írta meg hősünk századokra szóló nagy alkotását s tudjuk főképen, hogy mi és mennyi az övé e felséges műben. A *Széchy* vezetésével, világos, pompás magyarázatai nyomán látjuk lelki szemeinkkel Zrinyi nagy példányképeit, kiktől tanulni dicsőség vala s látjuk főképen az a magasztos czélt, a melyért megiratott ez az eposz, a melyből a Széchy szép szavai szerint a *Zrinyi századának nemzeti lelke szól!*

Mindez ma már világos előttünk! S világos még száz, a költő életére vonatkozó dolog, melyeknek összefüggését azelőtt meg sem értettük, mert Széchy a biztos tudás bátorságával rántja le a leplet a helytelen adatokról, a bizonytalan ítéletekről, a melyek különösebben hadtudományi munkáiról voltak forgalomban.

Ezek és még számosak a Széchy érdemei, úgy, hogy bátran állíthatjuk, hogy teljesebb, tartalmasabb, biztosabb alapokon álló és tegyük hozzá — szebben megírt életrajzunk a Zrinyi Miklós életrajzánál mai napig nincs. Mert egy dolog felemlítését nem akarom e rövid ismertetésből elhagyni s ez a Széchy Károly írása, stylusa.

Ha igaz az, hogy a stylus megismerteti az embert, akkor Széchy Károly valóban tartalmas és szép lelkű ember. S a ki forgatta a tudós tanár régebbi munkáit, az hamarosan belátja, hogy a közmondásnak legalább itt, igaza van. Az a választékos, fordulatos, szép kifejezésekben, képekben, hasonlatokban gazdag nyelv, a mely a milyen hajlékony és dallamos, ép olyan tömör és erős: kevés tudományos munkásságban élő írónk tulajdona s mindenesetre inkább egyéni kiválóság, mint szerzett készség. S azok, a kik *Széchy* Károly tanítványai voltak, vagy a kik Olaszhonból írt úti képeit, finom izléssel megírott esztetikai czikkeit olvashatták, minden bizonynyal bámulói lettek az ő ragyogó, színes, eleven, lüktető, magával ragadó, írásának, a mely, a hol a tárgy megengedi, olyan, mint a prózában írt költemény. A stylus az ember: ismétlem újra. A Széchy Károly fényes, színes, de tömör, ép, hullámos írása nem csak azt bizonyítja, hogy tudós ember, hanem azt is, hogy boldog ember. Csak néhány éve, hogy *Endrődi Sándor*, az élő magyar költők egyik legjelesebbje, *Széchy* egyik művét bírálva magasztalólag emlékezett meg ragyogó költői stylusáról s midőn a tudós férfi szárnyaló könnyed írásának okát kereste: ilyenformán kiáltott fel az író finom lelkű, gyöngéd, szerető hitvesére mutatva: Professor úr! Az ön színes, ragyogó írásainak itt a magyarázata.

És Endrődi Sándornak igaza volt. Maga az író is megvallja midőn immáron befejezett nagy műveinek előszavában a többek között köszönetet mond az ő édes feleségének, fáradhatatlan íródeákjának, ki a gyöngéd hitves nem lankadó buzgalmával kísérte végig összes levéltári kutatásain, kivel megbeszélhette nagy munkájának sikerét, fáradsalmait s a kinek jóságos, szerető tekintetéből erőt meríthetett a fáradság elviselésére

S ki tudja: sikerült volna-e e nélkül a biztató tekintet nélkül befejezni így a hosszú időkre szóló nagy művet? A magyar tudományos világ örvendezhetne-e ilyen őszintén, ha az édes feleség, a fáradhatatlan íródeák ott nem ül az íróasztala mellett s gyöngéd kezével le nem rázza a port a foliansok pergamenjeiről. S azért ha *Széchy* Károly nagy érdemeiről beszélünk s a magyar tudományosság dicsőségére üdvözzöljük: ne feledkezzünk meg az ő legkedvesebb segítőjéről, a ki nélkül sem ez a munka, sem az ő dicsősége nem volna teljes.

Zombori Andor.